

SUN'IY INTELLEKT VA AXLOQIY QADRIYATLAR

<https://doi.org/10.24412/2181-1784-2025-24-228-233>

Shaymanova Adiba Ergashevna

Turon universiteti,

Falsafa fanlari doktori (DSc)

Qarshi shahri, O'zbekiston

Tel: 97-229-32-94

adiba_shaymanova@gmail.com

ANNOTATSIYA

Sun'iy intellekt (SI) bugungi kunda texnologiyaning eng muhim yutuqlaridan biri bo'lib, uning rivojlanishi insoniyat hayotiga keng ta'sir ko'rsatmoqda. Biroq, bu texnologiyaning rivojlanishi bilan birga, axloqiy va etik masalalarda muammolar ham yuzaga kelmoqda. Ushbu maqolada sun'iy intellektning axloqiy qadriyatlar bilan qanday moslashishi, uning axloqiy muammolari va insoniyat uchun qanday xavflar yaratishi tahlil qilinadi. Shuningdek maqolada, sun'iy intellektning jamiyatdagi o'rni, uning axloqiy dilemmalari va ularga yechimlari haqida so'z boradi.

Tayanch tushunchalar: sun'iy intellekt, axloqiy qadriyatlar, etik masalalar, texnologiya, sun'iy intellekt va axloq, axloqiy dilemmalar.

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ И ПРАВСТВЕННЫЕ ЦЕННОСТИ

АННОТАЦИЯ

Искусственный интеллект (ИИ) является одним из самых важных достижений современной технологии, и его развитие оказывает значительное влияние на жизнь человечества. Однако с развитием этой технологии возникают и этические проблемы. В данной статье будет проанализировано, как искусственный интеллект сочетается с моральными ценностями, его этические проблемы и какие опасности он создает для человечества. Также в статье рассматривается роль искусственного интеллекта в обществе, его моральные дилеммы и возможные решения этих проблем.

Ключевые слова: искусственный интеллект, этические ценности, этические вопросы, технологии, искусственный интеллект и мораль, моральные дилеммы.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND MORAL VALUES

ABSTRACT

Artificial Intelligence (AI) is one of the most significant achievements of modern technology, and its development is having a profound impact on human life. However, alongside the advancement of this technology, ethical issues are also emerging. This article will analyze how artificial intelligence aligns with moral values, its ethical problems, and the potential risks it poses to humanity. The article will also discuss the role of artificial intelligence in society, its ethical dilemmas, and potential solutions to these issues

Key words: artificial intelligence, ethical values, ethical issues, technology, AI and ethics, moral dilemmas.

KIRISH.

Bugungi kunda sun'iy intellekt (SI) texnologiyasi tez sur'atlarda rivojlanib, turli sohalarda inqilobiy o'zgarishlarni amalga oshirmoqda. Ayniqsa, nanotexnologiyalarning rivojlanishi va jamiyat hayotining barcha sohalari shiddat bilan raqamlashtirilayotganli sababli mazkur mavzu tobora ilmiy va haqiqatga aylanib bormoqda. Bu texnologiya, bir tomondan, insoniyatga turli afzalliklar yaratishda yordam bersa, boshqa tomondan, axloqiy qadriyatlar va inson huquqlariga ta'sir ko'rsatish xavfini tug'dirmoqda. Sun'iy intellektning rivojlanishi bilan birga uning axloqiy jihatlari, masalan, inson hayotiga ta'sir ko'rsatish, xatarlardan himoya qilish, qarorlar qabul qilishda adolatni ta'minlash kabi masalalar dolzarb bo'lib qolmoqda. Maqolada sun'iy intellektning axloqiy qadriyatlar bilan muvofiqligini o'rganish maqsad qilinadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI.

Sun'iy intellekt va axloqiy qadriyatlar haqida ko'plab olimlar o'z tadqiqotlarini olib borgan. Xususan, Jon McCarthy tomonidan sun'iy intellektning rivojlanishi va uning axloqiy qadriyatlarga ta'siri haqida bir qator ishlar taqdim etilgan. Ayniqsa, olim o'z ishlarida sun'iy intellektning insoniyatga foydali bo'lishi uchun muayyan axloqiy me'yorlarga asoslanishi kerakligini alohida ta'kidlab o'tadi. Shuningdek, mashhur olim, Nick Bostrom, sun'iy intellektning xavf va imkoniyatlari haqida o'z munosabatlarini bildiradi. U sun'iy intellektning xatarlari va uni boshqarish uchun axloqiy qarorlar qabul qilish zarurligini ta'kidlagan. Bostromning "Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies" nomli asarida sun'iy intellektning imkoniyatlari va xavflari haqida batafsil fikr yuritiladi. Axloqiy qadriyatlar va etik masalalar bo'yicha esa, Immanuel Kantning deontologik etikasi, qarorlar qabul qilishda insonlarning axloqiy majburiyatlarini

va mas'uliyatini tahlil qilgan bo'lib, bu prinsiplar sun'iy intellekt uchun ham dolzarb bo'lib qolmoqda deyish mumkin. Shuningdek, Turing testi sun'iy intellektning inson bilan muloqot qila olish qobiliyatini sinashda axloqiy muammolarni ko'rib chiqishda asosiy omil sifatida qabul qilinadi.

TADQIQOT USULLARI.

Maqolani tayyorlashda, ilmiy manbalardan foydalanishda, materiallarni turkimlashtirishda va mustaqil xulosalarni umumlashtirish jarayonida hamda rivojlangan mamlakatlarda mulkdorlar qatlamining o'rnini, shuningdek, inson manfaatlarini ro'yobga chiqarishdagi ahamiyatini tahlil qilish, statistik, solishtirma, empirik, tarixiylik, tanqidiylik, analiz, sintez, so'rov metodlaridan foydalanildi.

Maqolaning metodologik asosini O'zbekiston Respublikasi Prezident Sh.M.Mirziyoyev asarlari, Farmonlari, davlatimiz rahbarining “Yangi O'zbekiston strategiyasi” [1, 1,2,3] asarida bayon qilingan kontseptual g'oyalar tashkil qiladi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining oliy ta'lim tizimini kontseptual isloh etish va vatanparvar, axloqiy qadriyatlarga sodiq yoshlarni tarbiyalashga bag'ishlangan Qarorlari muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, mamlakatimiz va xorijlik olimlarning qarashlari, fikrlarini tahlil qilish, mustaqil xulosalar chiqarish uchun, ushbu mavzuga bag'ishlangan monografik tadqiqotlar, respublika masshtabida o'tkazilgan ilmiy amaliy konferentsiyalar materiallari, ilmiy maqolalar, xorijlik olimlar arasalaridan foydalanildi. Ushbu sohaga tegishli bo'lgan qarashlarini umumimlashtirish maqsadida, ushbu fenomen tadqiqiga bag'ishlangan, nufuzli jurnallarda e'lon qilingan maqolalar ilmiy manba sifatida olindi. Shuningdek, jamiyat taraqqiyotining yangi davrida ommaviy axborot vositalari, jumladan internetda e'lon qilinayotgan, manbalar O'zbekistonlik va xorijdagi olimlarning mulohazalaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR.

Ma'lumki, so'nggi yillarda mamlakatimizda sun'iy intellektni rivojlantirishga qaratilgan amaliy ishlar keng ko'lamda amalga oshirilmoqda. Xususan, “O'zbekiston – 2030” strategiyasida mamlakatimizga mintaqaviy "IT-Xab"ga aylanish vazifasi qo'yilgan bo'lib, bu maqsadga erishish uchun raqamli texnologiyalar bosqichma-bosqich rivojlantirilmoqda. Shuningdek, barcha hududlarda IT-parklar tashkil etilib, aholining ushbu sohada o'qishi va ishlashi uchun keng imkoniyatlar yaratilmoqda. Internet tezligi va qamrovi sezilarli darajada oshdi, natijada 190 mingdan ortiq kishi ishga joylashdi. Sun'iy intellekt turli sohalarda faol qo'llanilayotgan bo'lib, bunga asoslangan 20 dan ortiq loyiha amalga oshirildi. Tarmoq va yirik korxonalar bo'yicha yana 70 ta yangi loyiha

ishlab chiqildi. O‘zbekiston sun’iy intellektga tayyorlik bo‘yicha xalqaro indeksida 17 pog‘onaga ko‘tarildi [2, 4].

Sun’iy intellektning rivojlanishi jamiyatning barcha sohalariga ta’sir ko‘rsatmoqda, biroq bu jarayonning axloqiy jihatlari ko‘plab savollarni tug’dirmoqda. Ayniqsa, sun’iy intellekt (SI) texnologiyalarining rivojlanishi bilan birga, insoniyatning axloqiy qadriyatlari va ijtimoiy mas’uliyatiga bo‘lgan ta’siri tobora dolzarb mavzuga aylanmoqda. Aynan bugungi kunga kelib, sun’iy intellektni yaratish imkoniyatlari bilan bir qatorda, u bilan bog‘liq ko‘plab muammolar yuzaga kelmoqda. So‘nggi yangiliklarga ko‘ra, dunyoning taniqli olimlari va mutaxassislari, jumladan, Stiven Xoking, Ilon Mask va 1000 dan ortiq sun’iy intellekt va robototexnika sohasidagi tadqiqotchilar, sun’iy intellektni rivojlantirish va uni turli sohalarda keng qo‘llash borasida muhim ishlarga hissa qo‘shib kelmoqdalar. [3,7]. Albatta, sun’iy intellektning rivojlanishi robototexnika sohasiga ham katta ta’sir ko‘rsatmoqda. Bugungi kunda dunyo bo‘ylab sun’iy intellektga asoslangan robotlar sinovlardan o‘tkazilmoqda. Biroq, sun’iy intellekt va robotlarning faoliyati bilan bog‘liq huquqiy masalalar hali ham muhokama qilinmoqda. Xususan, sun’iy intellekt va unga asoslangan robotlarning javobgarlik masalalari haqida bir qator bahslar mavjud.

Shu sababli, sun’iy intellekt tizimlarining qaror qabul qilish jarayonlarida ishtirok etishi, insoniyatning axloqiy me’yorlari bilan qanday uyg‘unlashishi kerakligi masalasi ilmiy muhokama markazida turibdi. Darhaqiqat, sun’iy intellekt tizimlari ko‘pincha insoniyatning axloqiy qadriyatlarini hisobga olmaydi. Masalan, avtomatik qaror qabul qilishda insonning individual holati, emotsional holati yoki ijtimoiy konteksti e’tiborga olinmaydi. Bu esa axloqiy dilemmalarni keltirib chiqaradi. Donika (2023) tomonidan o‘tkazilgan sotsiologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, jamiyatning aksariyati sun’iy intellekt tizimlarining axloqiy jihatlari xavfli deb hisoblaydi, ayniqsa shaxsiy ma’lumotlarning maxfiyligi va insoniy munosabatlarning yo‘qolishi masalalari bo‘yicha xavotirlar mavjudligini ta’kidlaydi. Shu boisdan, bugungi kunda, sun’iy intellect tizimlarida axloqiy qadriyatlarni integratsiya qilish muhim sanaladi.

O‘rganishlar natijasiga ko‘ra, sun’iy intellect tizimlarida axloqiy qadriyatlarni integratsiya qilish uchun bir qator yondashuvlar mavjudligini ta’kidlash o‘rinlidir. Jumladan, Camilleri (2024) tomonidan olib borilgan tadqiqotda, sun’iy intellect boshqaruvi va korporativ ijtimoiy mas’uliyat (KIM) o‘rtasidagi bog‘liqlik tahlil qilingan[4, 5]. Tadqiqotda sun’iy intellect tizimlarining inson huquqlari va axloqiy tamoyillarga muvofiqligini ta’minlash zarurligi ta’kidlanadi. Bundan kelib, chiqib aytish joizki, sun’iy intellekt tizimlarining axloqiy qaror qabul qilishdagi roliga

alohida e'tibor qaratishni talab etadi. Shu boisdan bugungi kunda, sun'iy intellekt tizimlarining axloqiy qaror qabul qilishdagi roli hamda insoniyatning axloqiy qadriyatlariga ta'siri masalasi dolzarblik kasb etmoqda. Bu borada, 2024 yilda Iason Gabriel tomonidan yozilgan maqolada, sun'iy intellekt tizimlarining insoniyatning axloqiy qadriyatlariga ta'siri va ularni qanday qilib axloqiy me'yorlarga moslashtirish mumkinligi tahlil qilingan[5, 6]. Tadqiqotda sun'iy intellekt tizimlarining axloqiy qaror qabul qilishdagi roli va uning ijtimoiy ta'siri muhokama qilinganligini buning isbotidir. Shu boisdan, yuqoridagilardan kelib chiqib, quyidagilarga alohida e'tibor qaratish lozimdir. Birinchidan, sun'iy intellektning rivojlanishi bilan bog'liq etik muammolar, asosan, inson huquqlarining buzilishi, adolat va tenglik prinsiplaridagi ziddiyatlar, shuningdek, axloqiy qarorlar qabul qilishda mas'uliyatning aniq belgilanishi zarurligi bilan belgilanadi. Ikkinchidan, sun'iy intellekt tizimlarining insoniyatga foydali bo'lishi uchun axloqiy qadriyatlar va qoidalar asosida rivojlanishi zarur. Uchinchidan, sun'iy intellektni boshqarish va axloqiy dilemmalarni hal qilish uchun yangi qonunlar va me'yoriy hujjatlar yaratish lozimligini ko'rsatadi.

XULOSA. Sun'iy intellektning rivojlanishi bilan birga uning axloqiy jihatlari ham dolzarb masalaga aylanmoqda. Sun'iy intellekt tizimlarining axloqiy qadriyatlar bilan uyg'unlashuvi va ularga mos ravishda boshqarilishi jamiyatning kelajagi uchun zarurdir. Shu boisdan, sun'iy intellekt tizimlarining axloqiy me'yorlarga muvofiqligini ta'minlash uchun ilmiy tadqiqotlar va amaliy yondashuvlar zarur. Bu masalalar bo'yicha olib borilayotgan tadqiqotlar ham sun'iy intellekt va axloqiy qadriyatlar o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlashga qaratilgan ilmiy izlanishlarning muhimligini ko'rsatadi. Shuning uchun, bu sohada axloqiy masalalar, qonuniy me'yorlar va texnologik yutuqlarni uyg'unlashtirishni ta'minlash uchun xalqaro hamkorlik va ilmiy izlanishlarni davom ettirish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI (REFERENCES)

- 1) O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi.-Toshkent.:O'zbekiston, 2023.- 21 b
- 2) O'zbekiston Respublikasi «Ta'lim to'g'risida»gi qonuni, O'RQ-637-son-23.09.2020 yil. <https://www.lex.uz>.
- 3) Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi - Toshkent.: O'zbekiston, 2021.
- 4) Рақамли технологияларни ривожлантириш режалари кўриб чиқилди. <https://president.uz/uz/lists/view/7792>.
- 5) The relationship between artificial intelligence governance and corporate social responsibility (CSR). Journal of Business Ethics, 180(3), 527-547.

- 6) [https://arxiv.org/abs/2404.16244​:contentReference\[oaicite:5\]{index=5}](https://arxiv.org/abs/2404.16244​:contentReference[oaicite:5]{index=5}).
- 7) "Artificial Intelligence and Robotics: Opportunities and Challenges", International Conference on AI and Robotics, 2023.